

- Legenda tekst doorsnede A - B:
- A Siltige tot zandige, kalkhoudende tot kalkrijke klei.
 - B Kalkloze tot zeer kalkarme zware klei.
 - C Veen/veraard veen
 - D Verstoorde grond
 - E Oude kloostergrachten in de 17e eeuw (gedateerd a.h.v. scherven aardewerk) gedempt met mest.
 - F Bodem van de kloostergracht
 - G Schipsloot
 - H Sloot ongeveer ter hoogte van de Kloostergracht.
 - I Zandkorrels/humuze deeltjes in zware donkere klei.
 - X Standplaats van de kerk, (doorsnede staat aangegeven op kaartje)

Onderzoek onder voormalig klooster Germania

Onder het oppervlak in Thesinge

Thesinge ligt enkele kilometers ten noordoosten van de stad Groningen aan de weg van Garmerwolde naar St. Annen. De dorpskern ligt ten noordoosten van de Thesinger Maar en is hoger gelegen dan de omliggende landerijen. In Thesinge stond ooit een groot en machtig klooster. De huidige Hervormde kerk is het koor van wat ooit een majestueuze kruiskerk is geweest die behoorde tot dit klooster. In de kerk is tijdens de restauratie in 1974 een grondboring gedaan. Tot verbazing van veel mensen werd er op nog geen meter diepte een veenlaag aangetroffen. Tijdens een bodemonderzoek in 1993/1994 is geprobeerd meer te weten te komen over deze veenlaag in verband met het voormalige klooster en kloosterterrein.

Anjolein Zwart

Het klooster 'Germania' van Thesinge werd door de Benedictijnen in het eind van de twaalfde of begin van de dertiende eeuw gesticht. Waarschijnlijk stamt de kerk ook uit deze periode, want hij wordt door de bouwstijl en de stijl van de decoratie in de kerk, geplaatst in het begin van de dertiende eeuw. Het klooster werd tijdens de Opstand meermalen geplunderd en in 1584 vrijwel geheel verwoest. Na de Reductie in 1594 hebben enkele zusters de resten van het klooster nog bewoond, maar nadat in 1602 en in 1627 hen werd verboden katholieke erediensten te houden, zijn ook zij vertrokken. Baksteen was in deze tijd een kostbaar bouw materiaal en de resten van het klooster werden dan ook gebruikt als 'steengroeve'. Met de stenen werd het stadhoudelijk hof en een munitie depot in de stad Groningen gebouwd. Van het klooster bleef alleen het koor van de kloosterkerk behouden. Behalve dit gebouw zijn in de noordoosthoek van het dorp in het weiland achter de molen nog sporen van het klooster

zichtbaar. Hier liggen twee lage wallen met een laagte daartussen. Dit zijn de restanten van de singels van het kloosterterrein. Het kloosterterrein is beschermd als archeologisch monument.

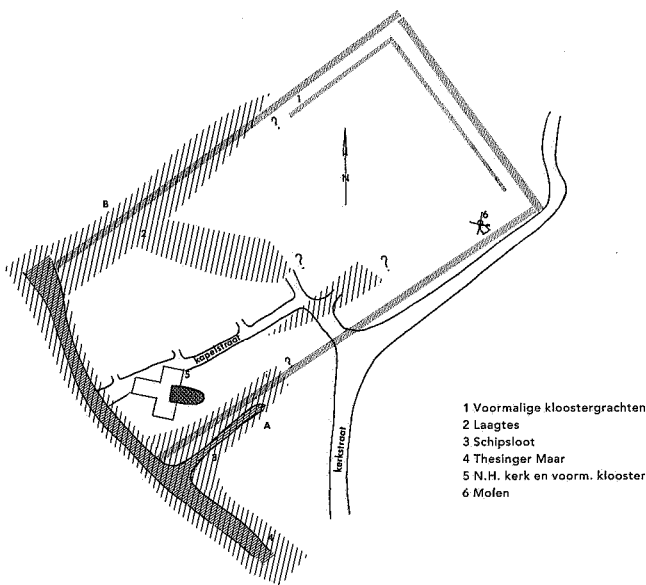
Onderzoek

Het bodemonderzoek had tot doel, meer te weten te komen over de verbreiding van het veen in dit gebied. Hoe diep ligt de veenlaag en hoe dik is deze? Hoe ziet de natuurlijke ondergrond er verder uit en wat is er te zien aan menselijke invloeden? Het onderzoek werd gedaan door boringen uit te voeren in het kerkterrein, het land achter de molen waar de singels liggen, de oude dorpskern van Thesinge en in de directe omgeving van Thesinge. Dit gebeurde met een grondboor en een guts. Alle boorpunten werden nauwkeurig ingemeten en omgerekend naar NAP hoogte. Het boren gebeurde onder andere volgens twee rechte lijnen die door de lengte en de breedte van het dorp liepen. Het opgeboorde materiaal

werd beoordeeld op kleur en samenstelling en vervolgens werd van de bevindingen een tekening gemaakt. Deze tekening laat zo een doorsnede van de ondergrond zien. Zo kan bijvoorbeeld worden vastgesteld hoe het verloop van een bepaalde kleilaag is of waar vroeger sloten of grachten hebben gelegen, ook al zijn deze aan het huidige oppervlak niet meer te zien.

Veen

Zoals gezegd werd onder de kerk van Thesinge een veenlaag aangetroffen. Dit veen maakte vroeger deel uit van een groot veendek wat ooit het hele Woudgebied bedekte. Het veen werd vanaf de tiende eeuw ontgonnen. Om het veen geschikt te maken voor akkerbouw werd er kalkrijke klei uit de ondergrond gedolven en deze werd verspreid over het veen. Door het gebruik als bouwland verging het veen langzamerhand en daalde het oppervlak. Na circa twee eeuwen was het maaiveld dusdanig gedaald dat het gebied te nat werd om als bouwland te gebruiken. Er was een natte wil-

Anjolein Zwart onderzoekt met de grondboor de veenlaag bij de kerk van Thesinge

dernis ontstaan. In de twaalfde en de dertiende eeuw werd deze wildernis, waarschijnlijk vanwege gebrek aan land door de toegenomen bevolkingsdruk, ontgonnen. Er werden afwateringskanalen en dijken aangelegd.

Dat er onder de kerk van Thesinge nog wel een veenlaag ligt terwijl het veen elders verdwenen is, komt doordat het veen hier beschermd is door de vloer van het gebouw en de opgebrachte klei, die het veen vrijwel luchtdicht afsloten en beschermden tegen graafwerkzaamheden en zo conserveerden.

Er werd in een groot deel van dorpskern veen aangetroffen. Waarschijnlijk is dit deel van het dorp sinds de kloostertijd bebouwd gebleven. Het feit dat er in de dorpskern veen werd aangetroffen en in de omgeving niet, bleek echter niet de hogere ligging ten opzichte van de omgeving te veroorzaken (zie doorsnede).

Deze wordt veroorzaakt door een ca. 120 cm dik kleipakket, wat voornamelijk in de laatste eeuwen is opgebracht om een stevige ondergrond op het veen te krijgen. Dit veenpakket

sloot ook hier het veen luchtdicht af, waardoor het niet verder verging.

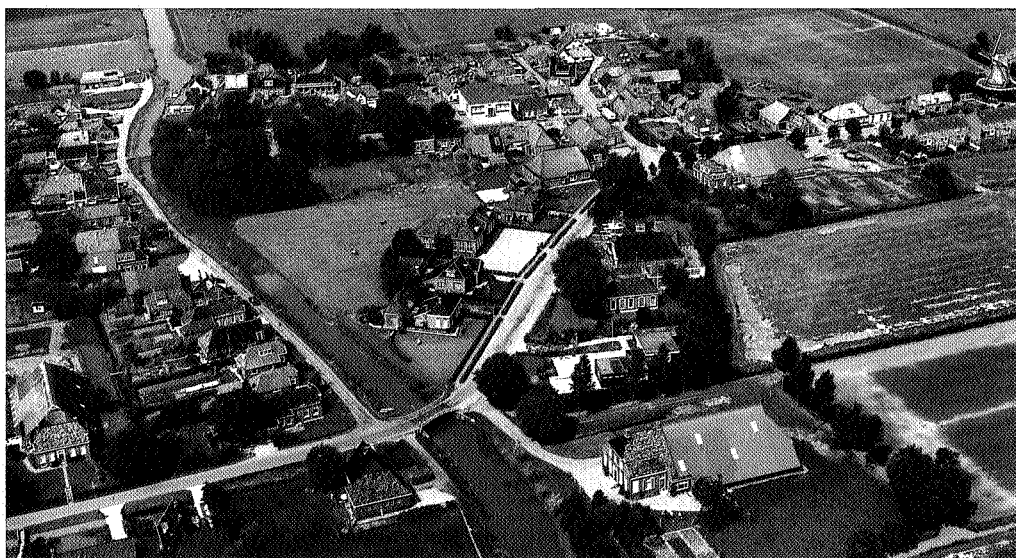
Van Thesinge is geen kaart of beschrijving van het kloosterterrein in de kloostertijd of kort daarna bekend. De oudste kaart dateert van twee eeuwen nadat de laatste kloosterlingen waren vertrokken. Op deze kaart is de dorpskern bebouwd en het land achter de molen, waar de kloostersingels nu nog zichtbaar zijn is onbebouwd. Er werd in dit laatste gedeelte geen veen aangetroffen. Ook niet onder de wallen en dit wijst erop dat het veen was verdwenen voor deze werden aangelegd. Het is mogelijk dat men het veen gebruikte om te stoken, aangezien er een vermelding bestaat van veen uit Thesinge wat goed brandbaar was.

Kleilaag onder het veen

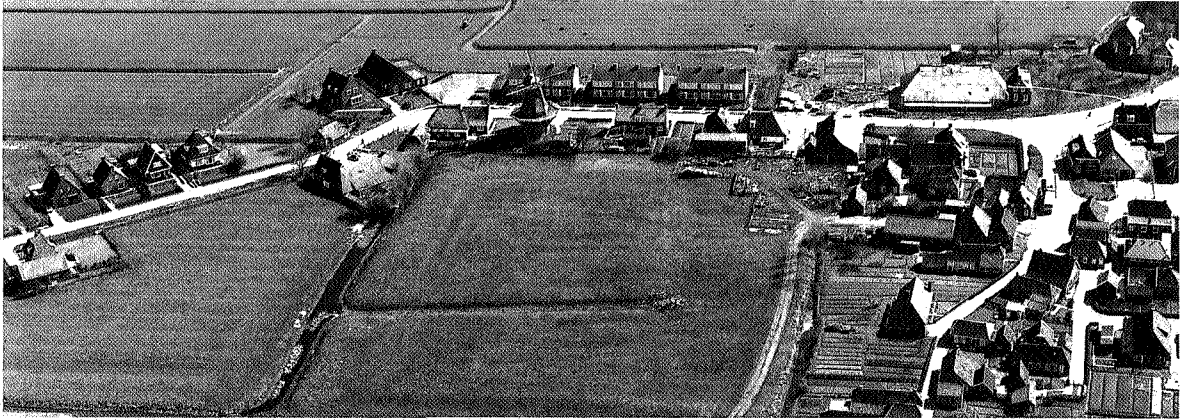
Een andere reden waarom het veen in de dorpskern goed geconserveerd is, kan zijn dat het gebied niet geschikt was voor akkerbouw. Zoals gezegd had men om het veen geschikt te maken voor akkerbouw kalkrijke klei uit de

ondergrond nodig. Uit de boringen bleek dat de bovenkant van de klei een reliëf heeft waarin verschillende laagtes zijn te herkennen.

Hier ligt de klei onder het veen dieper dan in de omgeving. Deze laagtes lopen toe op de Maar, die zelf ook in een laagte in de klei ligt. Voordat het gebied veranderde in een veengebied, was het een waddengebied, te vergelijken met de huidige wadden. Rond 700 v.C. werd het gebied afgesloten van de zee, doordat de kwelderwallen aan de kust zo hoog waren opgeslibd, dat ze gingen fungeren als natuurlijke dijken. Doordat het land nu niet goed meer naar zee kan afwateren, ontstaat er veen. Dit veen groeide uit tot een laag die oorspronkelijk ca. twee meter dik zal zijn geweest. Het reliëf van het oude waddengebied met kwelders, zandplaten, slenken en geulen lag nu onder dit veen. Toen men het veen ging ontginnen zou men in de laagtes in het dorpsgebied van Thesinge diep moeten graven om bij de kalkrijke klei te komen. Bovendien bleek de bovenste klei onder het veen, in

Het gebied van het voormalige klooster van Thesinge ligt rechtsboven bij de molen, foto Aerophoto Eelde

Het gebied van het voormalige klooster dat Anjelein Zwart onderzocht heeft, ligt in het midden van de foto, foto Aerophoto Eelde

tegenstelling tot de omgeving, in het dorp kalkarm. Deze klei is niet zo geschikt om het veen bruikbaar te maken voor akkerbouw.

Klooster

Misschien is de keuze voor kloosterstichting op deze plek mede bepaald door de ongeschiktheid van het terrein voor akkerbouw en het perceel dus open was voor een andere functie. Het klooster heeft de plek echter optimaal benut. Uit een doorsnede die werd gemaakt van de wallen en de laagte in het land achter de molen, bleek dat het klooster daar omgracht was met een dubbele gracht. Op de wal tussen die grachten werd baksteen aangetroffen over de hele lengte van de wal. Er heeft dus waarschijnlijk een muur op gestaan. De grachten werden ook elders in het dorp teruggevonden: in het noorden en westen en verder naar het zuiden toe (zie kaartje). In het zuidoosten loopt de gracht door een laagte in het kleioppervlak onder het veen (zie doorsnede). Ook in het noordwesten loopt de gracht gedeeltelijk door een natuurlijke laagte. Het voordeel van het graven van een gracht in een natuurlijke laagte is dat de afwatering dan zelf naar de gracht loopt. Er is verondersteld dat de Maar later door het kloosterterrein heen zou zijn gegraven en dat het oorspronkelijke kloosterterrein dus doorliep aan wat nu de zuidwestzijde van de Maar is. Uit de boringen was af te leiden dat de Maar in een oude geul ligt. Dit is te zien aan het kleioppervlak

onder het veen, dat naar de Maar toe naar beneden helt. Er werden aan de zuidwestzijde van de Maar geen sporen van wallen, grachten of oud puin aangetroffen. De maar is dus zeer waarschijnlijk de zuidwestgrens geweest. De grachten werden gegraven op plaatsen waar de klei laag ligt. In de zuidoosthoek van het terrein lag de klei onder het veen hoger dan in de rest van het dorp. Ook dit feit werd door de kloosterlingen benut. Men heeft deze plaats gekozen om de kerk te bouwen. Als men in het veen een zwaar stenen gebouw bouwde moesten er maatregelen genomen worden om het gebouw niet in het slappe veen te laten verzakken. Men groef dan wel extra grote fundingsleuven die men opvulde met zand of klei. Als het kon werd er echter door het veen heengegraven tot men in de stevige ondergrond kwam. Uit opgravingen die hier in 1974 werden gedaan door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek bleek dat dit ook in Thesinge is gebeurd. Juist op deze plaats hoefden de kloosterlingen niet zo ver te graven om in de stevige klei te komen. Het gedeelte waar de klei hoger ligt is groter dan de oppervlakte van de kerk en zal meer bebouwing hebben gekend. Er werden in 1974 tijdens de opgravingen ook resten van een ander gebouw gevonden.

De vraag is hoe men wist hoe de ondergrond onder het veen eruit zag. Het is mogelijk, dat iets van het reliëf van de klei onder het veen

doorschemerde in het oppervlak van het land. Misschien was het anders begroeid. Ook zal men door het graven van sloten en het delven van klei redelijk op de hoogte zijn geweest van de ondergrond. Een andere mogelijkheid is dat men met een scherpe lange stok gepolst heeft op welke diepte de stevige ondergrond begon.

Het zal in ieder geval geen toeval zijn dat de kloosterlingen het reliëf in de klei onder het veen zo goed benut hebben. Nb

Literatuur

- 1 Clingeberg, A.E, Het Groninger woudgebied; een voormalig veenlandschap?, Boor en spade 20, 1981.
- 2 Clingeberg, A.E, Bodemkaart van Nederland, blad 7 west, 1:50.000. Stiboka Wageningen.
- 3 Edelman, T, Oude ontginningen van de veengebieden in de Nederlandse kuststrook, Tijdschr. Econ. Soc. Geografie 49, 1958.
- 4 Halbertsma, H, Thesinge, Archeologisch Nieuws ROB 1974.
- 5 Halbertsma, H, Thesinge, Archeologisch Nieuws ROB 1975.
- 6 Janssen en Janse, Kroniek van het klooster Bloemhof te Wittewierum, Hilversum, 1991.
- 7 Ozinga, M.D, De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst, Deel VI, Oost-Groningen, 's-Gravenhage 1940.
- 8 Schaik, R. van, Walfridus van Bedum, Groningen 1985.
- 9 Tromp, C, Groninger Kloosters, Groninger Historische Reeks 5, Assen, 1989.